

Jolanta Załączny

Z Legionowa na Wyspę Niedźwiedzią

Rocznik Mazowiecki 24, 221-224

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jolanta Załęczny

Z Legionowa na Wyspę Niedźwiedzią...

Legionowo od Wyspy Niedźwiedziej dzieli ponad 2600 kilometrów. A jednak te dwa miejsca są ze sobą związane. Jednak mało kto wie, o jakie związki chodzi. A tymczasem okazuje się, że to z Legionowa ruszyła w 1932 r. I Polska Wyprawa Polarna na Wyspę Niedźwiedzią. Jej kierownikiem był późniejszy znany polarnik i pisarz, Czesław Centkiewicz. To właśnie do Legionowa, do Obserwatorium Aerologicznego Państwowego Instytutu Meteorologicznego trafił w 1931 r. młody adept studiów elektrotechnicznych na politechnice w belgijskim Liege.

Wkrótce został ogłoszony II Międzynarodowy Rok Polarny (sierpień 1932 – sierpień 1933) i Polsce przypadło zadanie urządzenia stacji polarnej na Wyspie Niedźwiedziej. Przygotowania do wyjazdu skoncentrowały się w Legionowie. Współorganizatorem wyprawy był Jan Gurtzman, a w jej skład – obok Centkiewicza – weszli: Stanisław Siedlecki (meteorolog) i Władysław Łysakowski (specjalista od geomagnetyzmu).

Nieocenioną pomoc okazali miejscowi rzemieślnicy, wyposażając ekipę w solidne, drewniane skrzynie okute blachą. Wyposażenie ekipy badaczy wchodzących w skład I Polskiej Wyprawy Polarnej wyruszyło koleją z Legionowa 12 lipca 1932 roku. Trasa prowadziła do Gdyni, a stamtąd drogą morską do portu w Narwiku. W dniu 5 lipca tego roku na pokładzie norweskiego lodolamacza uczestnicy wyprawy dotarli do skalistych brzegów Wyspy Niedźwiedziej. Pobyt na wyspie stał się sprawdzianem wytrwałości, trzeba było znosić silne wiatry, które powodowały wysokie fale z siłą napierające i na ląd, co zwiększało uczucie chłodu. Zimną polarną noc wynagradzało jedno z najpiękniejszych zjawisk natury – zorza polarna.

Pobyt na Wyspie Niedźwiedziej trwał 400 dni. Przez cały czas Czesław Centkiewicz pisał do swojej narzeczonej Aliny długie listy, z których powstała potem pierwsza książka *Wyspa mgieł i wichrów* (wydana 1934, wznowiona 1959). Nawyk robienia notatek pozostał Centkiewiczowi na całe życie, zapiski z każdej następnej wyprawy tworzyły kolejne książki. Tylko do 1939 r. napisał ich jeszcze sześć: *Czeluskin* (1934), *W krainie zorzy polarnej* (1936), *Znowu na północy*

(1936), *Anaruk, chłopiec z Grenlandii* (1937), *Biała foka* (1938), *Loty nad śniegami* (1938).

Do Legionowa Czesław Centkiewicz, teraz już z żoną Aliną, wrócił w 1949 r. Zamieszkali na pierwszym piętrze budynku znajdującego się na terenie Instytutu. Z okna ich mieszkania – pełnego książek, map, starych obrazów i przyborów żeglarskich – roztaczał się piękny widok na okoliczne łąki i lasy. Znajdowały się tam też swoiste pamiątki polarne, jak na przykład kiel morsa, myśliwska strzelba, skóry niedźwiedzie czy model eskimoskich sań. W takim interesującym wnętrzu mieszkali Centkiewiczowie.

On – mężczyzna wysoki, dystyngowany o szlachetnych rysach twarzy i łagodnym, marzycielskim spojrzeniu. Ona – piękna, elegancka kobieta, niczym dama z dawnych portretów, zawsze zasłuchana w opowieści męża. W Legionowie Czesław Centkiewicz pracował, Alina Centkiewiczowa działała społecznie – była radną, ale przede wszystkim pisali. To wspólne pisanie rozpoczęło się od książki *Odarpi syn Egigwy*. W pierwszych miesiącach pobytu w Legionowie Czesław Centkiewicz kończył tę powieść i ponoć nie miał pomysłu na ostatnie strony. Pomogła mu żona i od tej pory pisali już wspólnie. Właśnie w Legionowie powstały kolejne książki: *Zdobycy Bieguna Północnego* (1950), *Na podbój Arktyki* (1952), *W lodach Eisfiordu* (1953), *Radiostacja zamilkła* (1953), *Znowu na Wyspie Niedźwiedziej* (1954), *Arktyka kraj przyszłości* (1954), *Niezwykła podróż* (1955). Czas spędzony w Legionowie, które nazywali swoją Wyspą Niedźwiedzią, był najbardziej twórczym okresem ich życia.

W roku 1955 Centkiewiczowie przeprowadzili się do Warszawy. Dalej pisali, ale – co szczególnie ważne – brali udział w wyprawach polarnych. Alina Centkiewiczowa była pierwszą kobietą, która uczestniczyła w wyprawie na Antarktydę (1957). Ich twórczość była doceniana – otrzymali liczne medale, nagrody, odznaczenia. Był czas, że ich powieści były czytane przez młodszych i starszych czytelników, a także trafiły do kanonu lektur szkolnych. Dziś sięga się po nie coraz rzadziej, a szkoda... Bo bohaterowie powieści Centkiewiczów to przede wszystkim ludzie autentyczni, mocni, ich charaktery kształtowały ciężkie warunki polarne. Pisarze-polarnicy opowiadali o nich w bardzo ciekawy sposób, podkreślali ponadczasowe wartości: szlachetność, dobroć, gotowość do poświęcenia i pomocy drugiemu człowiekowi.

Alina Centkiewiczowa zmarła w roku 1996, jej mąż Czesław w trzy lata później. Spadkobierczynią pamiątek po Centkiewiczach została ich gospodyni, a raczej przyjaciółka rodziny, Temenużka Wdowczyk. Wśród pamiątek były m.in. listy obydwójga pisarzy do matki Aliny Centkiewiczowej, które z okazji setnej rocznicy urodzin Czesława Centkiewicza zostały wydane w 2004 roku przez Towarzystwo Przyjaciół Legionowa przy wsparciu finansowym Urzędu Miasta. Promocja książki *Listy do matki* w Bibliotece Publicznej w Legionowie i w pałacu w Jabłonnie podczas Festiwalu Nauki stała się okazją do przypomnienia sylwetek pisarzy i przywrócenia pamięci o ich twórczości.

Towarzystwo Przyjaciół Legionowa pamięta o pisarzach-polarnikach. Co roku na ich grobie na Powązkach zapalane są znicze. Od lat kolejne zarządy i członkowie Towarzystwa Przyjaciół Legionowa zabiegali o upamiętnienie Centkiewiczów.

Niestety nie udało się nadać ani szkole, ani bibliotece imienia pisarzy-polarników. Pewnym sukcesem było nazwanie ich imieniem w 2004 r. ronda (a właściwie tzw. wysepki przejezdnej) u zbiegu ulic Jagiellońskiej i Parkowej. Twórczością Centkiewiczów nauczyciele starali się zainteresować uczniów w ramach projektu „Literacki Atlas Polski”. Licealiści z LO im. Marii Konopnickiej analizowali legionowskie ślady polarników. O upamiętnienie pary pisarzy wystąpili w 2008 r. członkowie Nauczycielskiego Klubu Miłośników Historii Lokalnej „Belferia”. Z inicjatywy Cezariusza Kalinowskiego, ówczesnego wiceprezesa (dziś prezesa) TPL, nawiązano kontakt z rodziną Wdowczyków i podjęto starania o przejęcie pamiątek po Centkiewiczach. Wielokrotnie podejmowane próby zostały uwieńczone sukcesem. Pamiątki trafiły do Muzeum Historycznego w Legionowie, gdzie planowane jest stworzenie ekspozycji poświęconej małżeństwu polarników. Mają tam zostać zaprezentowane dokumenty, medale, pamiątki rodzinne, przedmioty związane z I Polską Wyprawą Polarną w 1932 r. oraz książki ich autorstwa. Wystrój sali ekspozycyjnej ma nawiązywać do scenarii polarnej, odwiedzający Muzeum będą mieli też okazję obejrzeć film o wyprawie na Wyspę Niedźwiedzią.

Ale nie tylko Muzeum planuje uczcić w 2012 r. 80. rocznicę I Polskiej Wyprawy Polarnej, która wyruszyła z Legionowa, oraz jej kierownika, Czesława Centkiewicza. Sukcesem zostały uwieńczone starania Towarzystwa Przyjaciół Legionowa o ponowne wydanie książki *Wyspa mgieł i wichrów*. W planach jest upamiętnienie Centkiewiczów tablicą na budynku Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej oraz przygotowanie cyklu artykułów tematycznych do „Rocznika Legionowskiego”. TPL zyskało sojusznika we władzach miasta oraz placówkach oświatowych. Szkoły zgłosiły szereg interesujących inicjatyw mających na celu przypomnienie sylwetek i dorobku literackiego Centkiewiczów. Planowane są konkursy z wiedzy, konkursy plastyczne, wystawki i gazetki tematyczne oraz projekty edukacyjne. Szkoła Podstawowa Nr 8 ma realizować projekt edukacyjno-wychowawczy zatytułowany „Wędrówki geograficzno-kulturowe z Aliną i Czesławem Centkiewiczami”, Szkoła Podstawowa Nr 7 opracowała założenia międzyszkolnego konkursu wiedzy o życiu i twórczości pisarzy pt. „W podróżach z Aliną i Czesławem Centkiewiczami”, a Zespół Szkół Ogólnokształcących Nr 2 zorganizuje Międzyszkolny Turniej „80-lecie I Polskiej Wyprawy Polarnej” dla uczniów szkół gimnazjalnych.

Plany są więc ambitne i szeroko zakrojone. Wypada „trzymać kciuki” za ich realizację oraz kibicować pomysłodawcom i realizatorom. Jeśli uda im się przywrócić pamięć o Centkiewiczach i na nowo zainteresować ich twórczością, będzie to ogromny sukces i to nie tylko w skali lokalnej. Jeśli bowiem ktoś z młodych ludzi sięgnie po książki Centkiewiczów i zechce wraz nimi odbyć podróż do krainy wiecznych lodów, będzie to dowód na nieprzemijającą wartość tej literatury i najwspanialsza ocena twórczości pisarzy.

ABSTRACT**From Legionowo to Bear Island**

In 1932, during II International Polar Year, Poland was selected to create a polar station at Bear Island. Preparations to the journey were concentrated in Legionowo. The members of the expedition were: its supervisor, famous Polish writer and explorer Czesław Centkiewicz (an employee of Aerologic Observatory of National Meteorology Institute), meteorologist Stanisław Siedlecki and geomagnetism specialist Władysław Łysakowski.

Explorers' equipment of the I Polish Polar Expedition departed from Legionowo by rail on 12 July, 1932. The members of the expedition reached rocky coasts of the Bear Island aboard a Norwegian icebreaker on 5 August, 1932. The staying at the island lasted 400 days. During all that time Czesław Centkiewicz was writing long letters to his fiancée Alina, on which his first book „Wyspa mgieł i wichrów” (released in 1934, republished in 1959) was based.

It turned out that relationship between Centkiewicz and Legionowo was very deep and he came back there in 1949 and until 1955 he was working in National Meteorology Institute. Together with his wife he wrote many consecutive books. The time spent in Legionowo, which they called „their Bear Island”, was the most fruitful period in their lives.

Legionowo Friends Society tries to commemorate relationships between Centkiewicz and Legionowo. Cezariusz Kalinowski, the former vice-chairman and present chairman of the society, took an effort to collect all mementos of the explorers. They were gathered in Legionowo History Museum, where the dedicated exposition is about to be opened. Moreover Legionowo Friends Society has successfully republished Centkiewicz's first book „Wyspa mgieł i wichrów”. It is planned to commemorate Centkiewicz's by placing a memorial slab in Institute of Meteorologii and Water Economy and writing articles series in Legionowo Yearbook. The society gained an ally in the city government and educational institutions. Schools came up with numerous interesting initiatives to commemorate the life and heritage of Centkiewicz's.